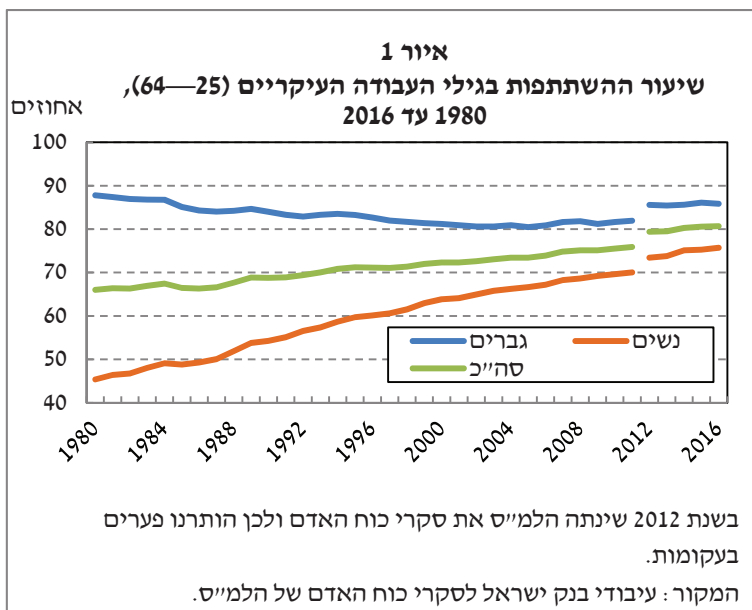

הרכב המצטרפים לשוק העבודה בעשורים הראשונים של שנות האלפיים

- שיעור ההשתתפות בכוח העבודה של בני 25—64 (גילי העבודה העיקריים) עלה מאז 2003 בכ-4.5 נקודות אחוז, וב-2016 הוא הגיע ל-80.7% – גבוה מהמוצע ב-OECD.
- העלייה המשמעותית ביותר בעשור האחרון התרחשה בקרב המבוגרים, מכיוון שגיל הפרישה עלה בהדרגה משנת 2004. העלייה בולטת בקרב גברים יהודים בני 60—69, בקרב גברים לא-יהודים בני 55—59, ובקרב נשים בנות 55—64.
- היות ששיעורי ההשתתפות יורדים עם הגיל, הם פחתו בעקבות התבגרות האוכלוסייה המצויה בגילי העבודה. אולם המבוגרים הגדילו את שיעורי השתתפותם במידה רבה יותר, ולכן שיעור ההשתתפות הכולל במשק דווקא עלה.
- עד ראשית שנות האלפיים ירד שיעור ההשתתפות של הגברים במשך כמה עשורים; העלייה שחלה בו בעשור האחרון נובעת בעיקר מהעלייה בהשתתפות המבוגרים. שיעור ההשתתפות של הנשים עולה בהתמדה, בהתאם למגמה העולמית, אולם מאז 2003 חלק גדול מהעלייה נובע מהגידול בשיעור ההשתתפות של המבוגרות.
- הניתוח מראה כי שיעור ההשתתפות של המבוגרים עלה בעשור האחרון במידה רבה כתוצאה מכך שגיל הפרישה הועלה בהדרגה משנת 2004, שכן מהלך זה עודד את קבוצות האוכלוסייה המבוגרות להשתתף בתעסוקה. העלאת גיל הפרישה תרמה אפוא להכנסות המבוגרים ולפנסיה שלהם, וכנראה גם הרימה תרומה בלתי מבוטלת לצמיחת המשק בעשור האחרון.

בעשורים הראשונים של שנות האלפיים המשיך המשק הישראלי ליהנות מעלייה מהירה בשיעורי התעסוקה וההשתתפות בכוח העבודה¹. בין 2003 ל-2016 עלה שיעור ההשתתפות בגילי העבודה העיקריים (25—64) בכ-4.5 נקודות אחוז² והגיע ל-80.7% עלייה גבוהה מהשיעור הממוצע ב-OECD. עלייה זו מצטרפת לעלייה המתמשכת שחלה בעשורים האחרונים בשיעור ההשתתפות.

שיעור ההשתתפות הכולל במשק מורכב משיעורי ההשתתפות של קבוצות שונות, שכן ניתן לחלק את האוכלוסייה על פי גיל, מגדר, דת, השכלה, ועוד. ניתוח זה יבחן את העלייה בשיעור ההשתתפות הכולל תוך הפרדה בין ההשפעות של הרכב האוכלוסייה

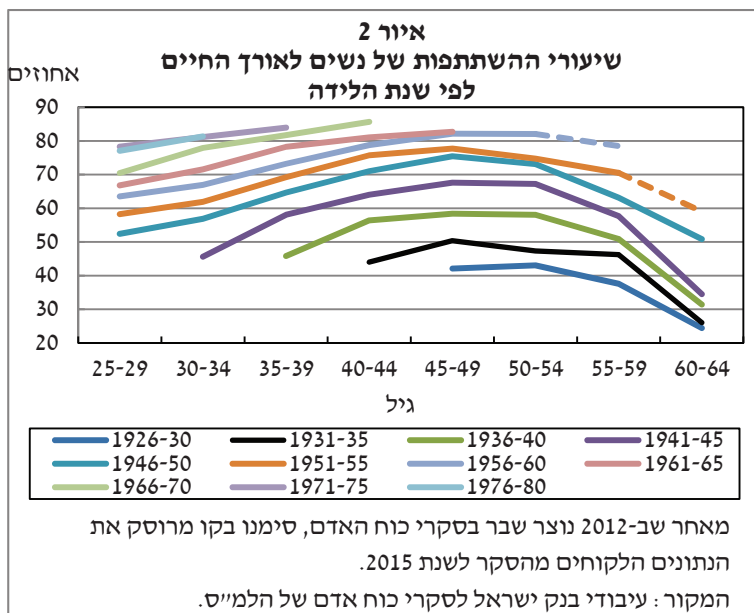
1 שיעור ההשתתפות שווה לשיעור העובדים ומחפשי העבודה מקרב האנשים בגילי העבודה (15 ומעלה). אולם תיבה זו מתמקדת בגילי העבודה העיקריים (24—65).

2 בשנת 2012 שינתה הלמ"ס את סקרי כוח האדם: היא עברה מסקר רבעוני לסקר חודשי והרחיבה את תחום החלות של "כוח העבודה": כעת הצירוף אינו מתייחס רק לכוח העבודה האזרחי אלא לכוח העבודה הכללי, לרבות חיילים בשירות חובה. לכן כשחישבנו את השינוי בשיעורי ההשתתפות לא הבאנו בחשבון את השינוי בפועל בין 2011 ל-2012 אלא החלפנו אותו בשיעור השינוי הממוצע בתקופה. השינויים שנערכו בסקר כוח האדם מפורטים באתר הלמ"ס: http://www.cbs.gov.il/publications12/saka0712m/pdf/intro_e_h.pdf.

ושל השינויים שהתפתחו בשיעורי ההשתתפות בקרב הקבוצות. בדיוננו נדגיש סימנים להשפעתם הגוברת של שינויי המדיניות שחלו בעשורים הראשונים של שנות האלפיים, ובפרט להשפעת העלאתו של גיל הפרישה.

כאשר בוחנים את השינוי בשיעורי ההשתתפות בשלושים השנים האחרונות, מוצאים כי הוא עלה כמעט לכל אורך התקופה (למעט בתקופת המשבר שפרץ באמצע שנות ה-80), וכי עלייתו התמתנה קלות בחלוף הזמן³. כפי שמראה איור 1, עד 2005 עלה שיעור ההשתתפות הכולל הודות לעלייה בשיעור ההשתתפות של הנשים, שכן בקרב הגברים הוא ירד עד 2005 ורק לאחר מכן המגמה משתנה. העלייה בקרב הנשים משקפת מגמה מתמשכת, וזו מקבילה למגמה הכלל-עולמית של צמצום הפערים בין שיעורי ההשתתפות של נשים וגברים.

שיעור ההשתתפות של נשים

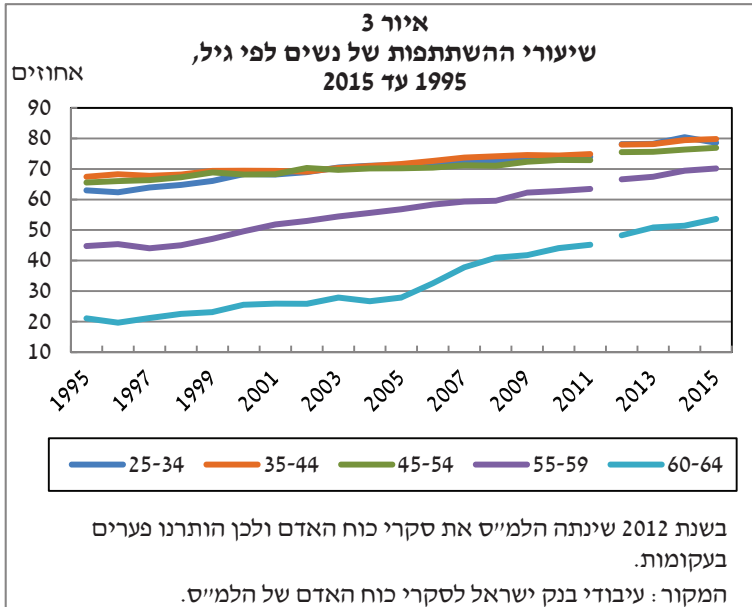
תופעת הגידול בשיעורי ההשתתפות של נשים משותפת לכלל קבוצות האוכלוסייה בארץ, והיא גם מהווה כאמור חלק מתופעה כלל עולמית. לגידול העולמי יש הסברים רבים⁴, ובישראל מתווספים להם הסברים שנוגעים להתפתחויות המקומיות, כגון שינויי מדיניות בתחומי ההשכלה והקצבאות והתרומה שהעולים משנות התשעים הרימו למשק. איור 2 מציג את הגידול בשיעור ההשתתפות של הנשים בארץ לפי קבוצות גיל, וניתן לראות כי בכולן הוא עולה עם העלייה בשנת הלידה. כפי שמעיד מחזור ההשתתפות לאורך השנים, בגילים המבוגרים שיעורי ההשתתפות יורדים בכל קוהורטה..

פילוח לפי קבוצות האוכלוסייה מעלה כי בקרב יהודיות לא-חרדיות שיעור

ההשתתפות עומד כיום על כ-84%, והוא עלה בכ-7 נקודות אחוז מאז 2003. בקרב החרדיות הוא עלה באותה תקופה באופן משמעותי – קרוב ל-20 נקודות אחוז – וכיום הוא מתקרב לשיעור בקרב היהודיות הלא-חרדיות, אך יש לזכור כי היקף המשורה של החרדיות נמוך יותר במוצע. הנשים הערביות הגדילו את שיעור ההשתתפות בקצב דומה לזה של הנשים היהודיות הלא-חרדיות – כ-8 נקודות אחוז בלבד.

3 שיעור השינוי השנתי הממוצע בין 1980 ל-1995 עמד על כ-0.5%, ובין 1995 ל-2015 הוא עמד על כ-0.4%.

4 למשל ירידה בילודה ונישואים מאוחרים (Angrist & Evans, 1998); שינוי בנורמות החברתיות הנוגעות לעבודת נשים (Fernández et al., 2004); דרישה גוברת בשוק לעובדים בעלי השכלה גבוהה, מגמה שהובילה לצמצום פער השכר בין המגדרים ותמריץ נשים להשתתף בשוק העבודה (Katz & Murphy, 1992); והתפתחות הטכנולוגיה וכניסת מוצרי חשמל לבתים, תהליכים שקיצרו את הזמן שנשים מקדישות לעבודות הבית ואפשרו להן לעבוד מחוץ לו (Greenwood et al., 2005). מובן שיתכן כי חלק מההליכים אלה לא גרמו להתרחבות בתעסוקת הנשים אלא נבעו ממנה.

בעשור הראשון של שנות האלפיים נערכו בשוק העבודה כמה רפורמות, ואחת המשמעותיות בהן קשורה בהעלאת גיל הפרישה: בין 2004 ל-2009 עלה בהדרגה גיל הפרישה⁵ של נשים וגברים מ-60 ל-62 ומ-65 ל-67, בהתאמה⁶. איור 3 מציג את שיעור ההשתתפות של נשים לפי גיל בשני העשורים האחרונים, והוא מראה כי שיעור ההשתתפות בקרב המבוגרות עלה מהר יותר מהשיעור בקרב הצעירות; בפרט בולטת העובדה ששיעור ההשתתפות של בנות 60–64 עלה באופן חד ביותר החל מ-2004. את העלייה החדה בשנים אלו עשויים להסביר שני גורמים: (1) קוהורטת הנשים שהגיעה לגיל פרישה בשנים אלה התאפיינה בשיעור השתתפות גבוה יותר מקודמתה כבר בגילים צעירים יותר ("אפקט הקוהורטה"),

ו-(2) השפעת המדיניות, ובפרט העלאת גיל הפרישה. איור 2 מראה כי במקרים מסוימים אפקט הקוהורטה תקף: בין ילידות 1941–1945 וילידות 1936–1940 ישנו פער גבוה בשיעור ההשתתפות, ובראשית העשור הקודם הוא בא לידי ביטוי בעלייה בשיעור ההשתתפות של נשים בנות 55–59 (הפער בין הקוהורטות הנידונות מצטמצם לאחר מכן). אולם בקרב נשים בנות 60–64 המצב שונה. עד לשנת 2004 הן יכלו לפרוש ללא פגיעה בקצבאות הזקנה שלהן, והעלייה המשמעותית שרואים באיור 3 החלה לאחר שגיל הפרישה של נשים החל לעלות. באיור 2 ניתן לראות זאת כאשר משווים את הנשים שנולדו בין 1946 ל-1950 לנשים שנולדו לפני כן: במעבר מהגילים 55–59 לגילים 60–64 מגמת הירידה אצל הראשונות מתונה יותר, והיא עולה בקנה אחד עם ממצאים ממחקרי מיקרו על האופן שבו העלאת גיל הפרישה השפיעה על היצע העבודה של מבוגרים⁷.

העלייה בשיעור ההשתתפות של בני 60–64 השפיעה משמעותית על שיעור ההשתתפות הכולל במשק. לוח 1 מציג את התרומה שהרימו השינויים בשיעור ההשתתפות בכל קבוצת גיל לשיעור ההשתתפות הכולל של המגדר. הלוח מראה כי העלייה בשיעור ההשתתפות של נשים בנות 60–64 תרמה 1.2 נקודת אחוז לסך העלייה שחלה בין 2003 ל-2011 בשיעור ההשתתפות של נשים. תרומה זו מהווה כרבע מהתרומה שהרימו כלל קבוצות הגיל לעלייה בשיעור ההשתתפות – שיעור גבוה בהתחשב בכך שהקבוצה הנידונה מהווה פחות מ-10% מהנשים בגיל העבודה⁸. עוד מראה הלוח כיצד הזדקנות האוכלוסייה משפיעה על שיעור ההשתתפות. כאמור לעיל, בגילים המבוגרים שיעורי ההשתתפות יורדים בכל קוהורטה, ולכן העלייה במשקלן של קבוצות האוכלוסייה המבוגרות מובילה לירידה בשיעור ההשתתפות הכולל. תרומה שלילית זו הסתכמה בין 2003 ל-2011 ביותר מנקודת אחוז, בשעה שבין 1995 ל-2003 היא הייתה מזערית.

5 גיל הפרישה לעניין קצבת זקנה מותנית בגובה ההכנסה שמעניק הביטוח הלאומי.

6 דיון בעלייה בשיעור ההשתתפות של נשים כתוצאה מהעלאת גיל הפרישה מופיע בתוך בנק ישראל (2011), *דין וחשבון לשנת 2010*, פרק ח', וכן בדוח הוועדה הציבורית לבחינת גיל הפרישה לנשים, 2016.

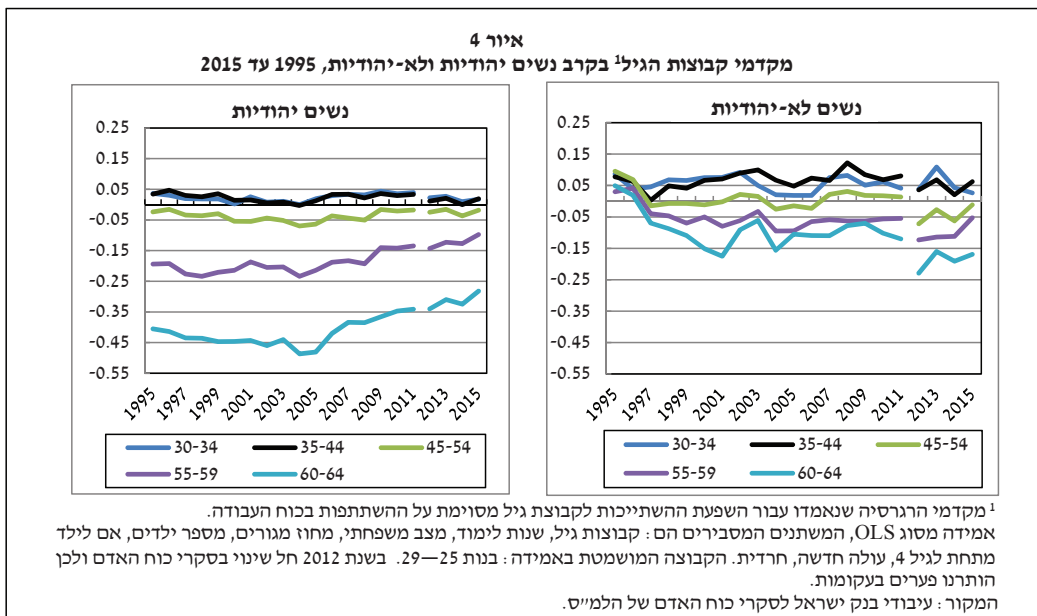
7 ראו בנק ישראל (2015), *דין וחשבון לשנת 2014*, פרק ה', ובנק ישראל (2011), *דין וחשבון לשנת 2010*, תיבה ה'-1.

8 העלאתו של גיל הפרישה השפיעה גם על פרטים שהתקרבו לגיל הפרישה הקודם וגרמה לחלקם להישאר בשוק העבודה. הנתונים שאנו מציגים כאן אינם מביאים בחשבון את השפעת ההעלאה על בנות 55–59 שנשארו בשוק העבודה.

ייתכן כי העלייה בשיעור ההשתתפות בגילים המבוגרים מתואמת עם שינויים במאפיינים שמגדילים את שיעורי ההשתתפות בגילים אלה, כגון התפלגותה הגיאוגרפית של האוכלוסייה ורמת ההשכלה שלה (בבנק ישראל [2013] נמצא כי העלייה בהשכלתה של האוכלוסייה המצויה בגילי העבודה הרימה תרומה משמעותית לגידול בשיעור ההשתתפות). היא עשויה גם לשקף שינויים בלתי נצפים שתרמו לאורך השנים לעלייה בשיעורי ההשתתפות של הקוהורטה, למשל שינוי תרבותי או מוסדי בהתייחסות להשתתפות נשים בשוק העבודה. על מנת לנכות את ההשפעות האחרות אמדנו, לכל שנה בין 1995 ל-2015, רגרסיה שהמשתנים המסבירים בה הם המאפיינים השונים והמשתנה המוסבר – ההסתברות לעבוד. איור 4 מציג את השינוי במקדמים⁹ של קבוצות הגיל השונות לאורך השנים. כפי

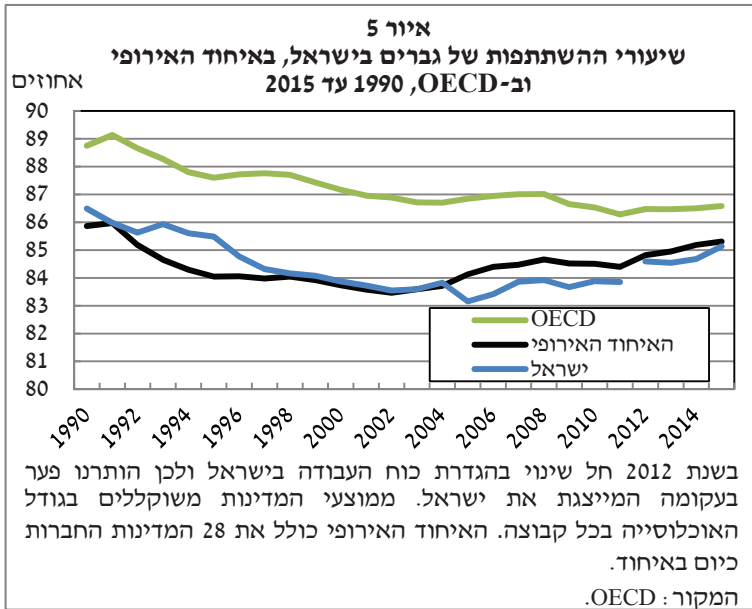
לוח 1							
התרומה (בנקודות אחוז) שהרימו קבוצות הגיל השונות לשינוי בשיעורי ההשתתפות במגדר, 1995 עד 2011 ¹							
2003—1995		2011—2003		2011—2003		2011—2003	
נשים	גברים	נשים	גברים	נשים	גברים	נשים	גברים
סך השינוי בשיעור ההשתתפות							
5.8	-2.9	3.8	1.0				
מזה: השפעת התפלגות האוכלוסייה לפי גילים							
-0.1	-0.1	-1.1	-0.6				
השפעת העלייה בשיעור ההשתתפות של קבוצות גיל							
5.8	-2.8	5.0	1.6				
(31%)	2.3	(32%)	-0.7	(33%)	1.1	(34%)	-0.6
מזה ² : בני 25—34							
(30%)	0.9	(30%)	-0.7	(26%)	1.2	(26%)	0.6
בני 35—44							
(22%)	0.9	(22%)	-0.8	(25%)	0.8	(24%)	0.2
בני 45—54							
(17%)	1.6	(15%)	-0.5	(16%)	1.9	(16%)	1.3
בני 55—64							
(8%)	0.5	(7%)	-0.4	(7%)	1.2	(6%)	0.9
מזה: בני 60—64							

¹ הניתוח נפסק בשנת 2011 שכן מ-2012 ואילך השתנתה המתכונת של סקרי כוח האדם.
² בסוגריים: השיעור שקבוצת הגיל מהווה בקבוצת המגדר בתחילת התקופה.
 המקור: עיבודי בנק ישראל לסקרי כוח האדם של הלמ"ס.

9 אנו מציגים את המקדמים מתוך רגרסיית OLS מפני שנוח להבינם, אולם הם מתיישבים עם התוצאות של רגרסיה לוגיסטית.

שניתן לראות, המקדמים של קבוצות הגיל המבוגרות עלו, וההסתברות להשתתף עלתה בכ-20% אצל בנות 60–64 ובכ-10% אצל בנות 55–59¹⁰. עלייה זו ניכרת רק בקרב הנשים היהודיות: שיעורי ההשתתפות הנמוכים של ערביות מבוגרות לא עלו משמעותית לאורך השנים. עוד ניתן לראות כי לפני 2003 לא חל שינוי במקדם הגיל של הקבוצות הצעירות, ולכן אין עדות שאפקט הקוהורטה משמש גורם משמעותי בתוצאות בהתחשב במאפיינים האחרים של הנשים¹¹.

שיעור ההשתתפות של גברים

שיעור ההשתתפות של הגברים ירד עד אמצע העשור הקודם, בדומה למצב ברוב המדינות המפותחות (איור 5). הירידה בארץ משותפת לכל קבוצות האוכלוסייה אם כי עוצמתה משתנה מקבוצה לקבוצה¹². מחקרים שונים – לרבות ברנדר, פלד-לוי וקסיר (2002), אמיר וקלינוב (2003), ודהן (2005) – הראו כי תופעה זו נובעת משילוב של כמה גורמים, ביניהם מדיניות הקצבאות, שינויים דמוגרפיים, עלייה במספר הסטודנטים ויבוא עובדים זרים. אנו נתמקד בעיקר בשינוי המגמה שהתרחש באמצע העשור הקודם.

לוח 2							
התרומה (בנקודות אחוז) שהרימו קבוצות האוכלוסייה השונות לשינוי בשיעורי ההשתתפות במגדר, 1995 עד 2011							
2003—1995				2011—2003			
נשים		גברים		נשים		גברים	
סך השינוי בשיעור ההשתתפות							
5.8		-2.9		3.8		1.0	
מזה: תרומת השינוי בחלק שהערבים והחרדים מהווים באוכלוסייה							
-0.9		-0.3		-1.0		-0.7	
תרומת העלייה בשיעור ההשתתפות של קבוצות האוכלוסייה							
6.4		-2.5		5.1		1.8	
מזה ¹ : יהודים לא-חרדים							
(81.7%)		5.3		(80.5%)		-1.2	
(3.7%)		0.2		(4.1%)		-0.4	
(14.6%)		0.9		(15.4%)		-1.0	
(79.8%)		3.6		(78.1%)		1.1	
(4.0%)		0.5		(4.8%)		0.3	
(16.3%)		1.0		(17.1%)		0.4	

¹ בסוגריים: השיעור שקבוצת האוכלוסייה מהווה בקבוצת המגדר בתחילת התקופה.
המקור: עיבודי בנק ישראל לסקרי כוח האדם של הלמ"ס.

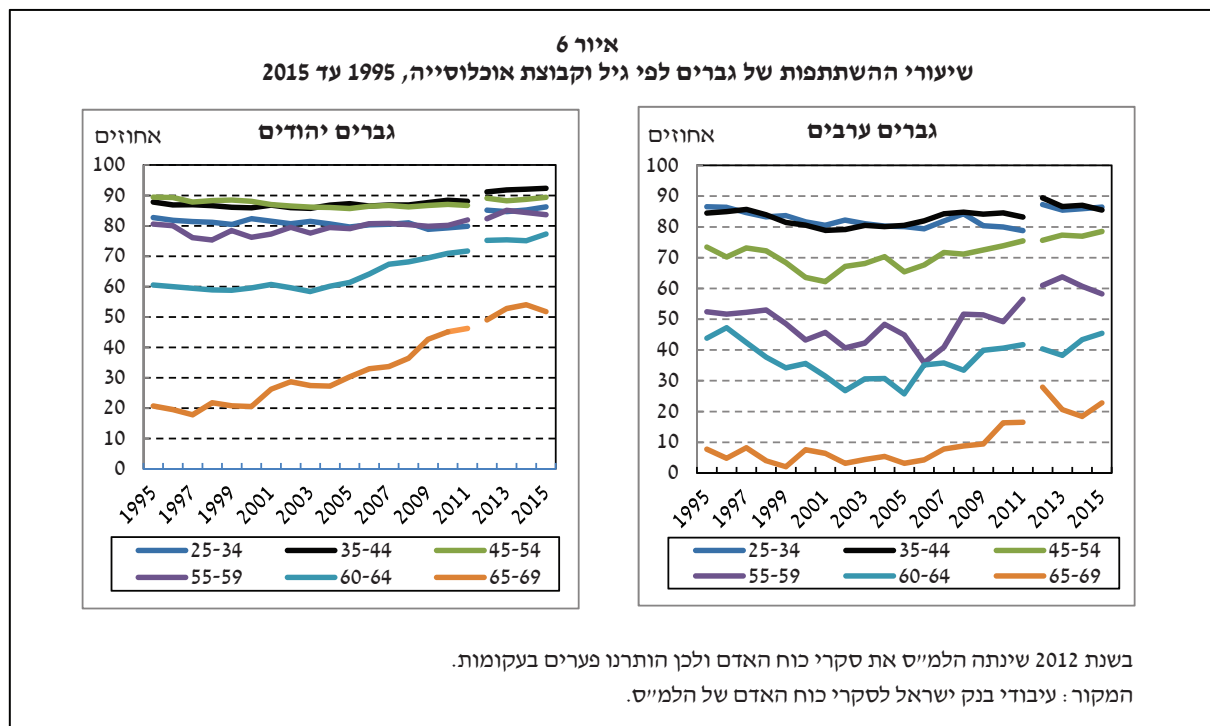
¹⁰ בדומה לממצאים במחקרים הנזכרים בהערה 4.

¹¹ קשה להפריד בין השפעות תרבותיות אפשריות לבין התכונות הנצפות של הנשים, כגון הרכב המשפחה וההשכלה, משום שיש ביניהן השפעה הדדית. סביר להניח למשל כי נשים שרוצות להשתתף בשוק העבודה יבחרו ללמוד יותר, ולכן העלייה ברמת ההשכלה תשקף את השינוי התרבותי ולא תעמוד בפני עצמה. בדומה לכך, הרצון להתקדם בשוק העבודה עשוי להשפיע על מספר הילדים שאישה תחליט ללדת ועל תזמון הלידות.

¹² בין 1995 ל-2005 ירדו שיעורי ההשתתפות של יהודים לא-חרדים ב-1.4 נקודות אחוז, של חרדים – ב-6.4 נקודות אחוז, ושל ערבים – ב-7.6 נקודות אחוז.

העלייה בחלק שהגברים החרדים והערבים מהווים באוכלוסייה – התפתחות שעל פי דהן (2005) השפיעה על הירידה בשיעורי ההשתתפות – נמשכה גם בעשור האחרון, וכפי שמראה לוח 2, תרומתה לירידה בשיעורי ההשתתפות אף גדלה. מאידך גיסא, השינוי בשיעורי ההשתתפות של הקבוצות השונות הפך את ההשפעה השלילית.

כפי שציינו, אחד משינויי המדיניות המרכזיים בתקופת המחקר נוגע להעלאת גיל הפרישה. כאשר בוחנים את שיעורי ההשתתפות של גברים לפי גיל (איור 6), מוצאים כי המגמה משתנה באופן משמעותי בעיקר בגילים 55–64. אמנם גברים אלו מהווים חלק קטן יחסית מהאוכלוסייה, אך הם בכל זאת הרימו תרומה מכרעת לעלייה בשיעורי ההשתתפות של הגברים בתקופה הנידונה (1.3 מתוך 1.6 נקודות אחוז, כפי שמראה לוח 1). אפשר לראות השפעה חזקה גם על גברים יהודים בגילים 65–69 (כלומר מעבר לגילי העבודה העיקריים), קבוצה שהעלאת גיל הפרישה כללה חלק ממנה.

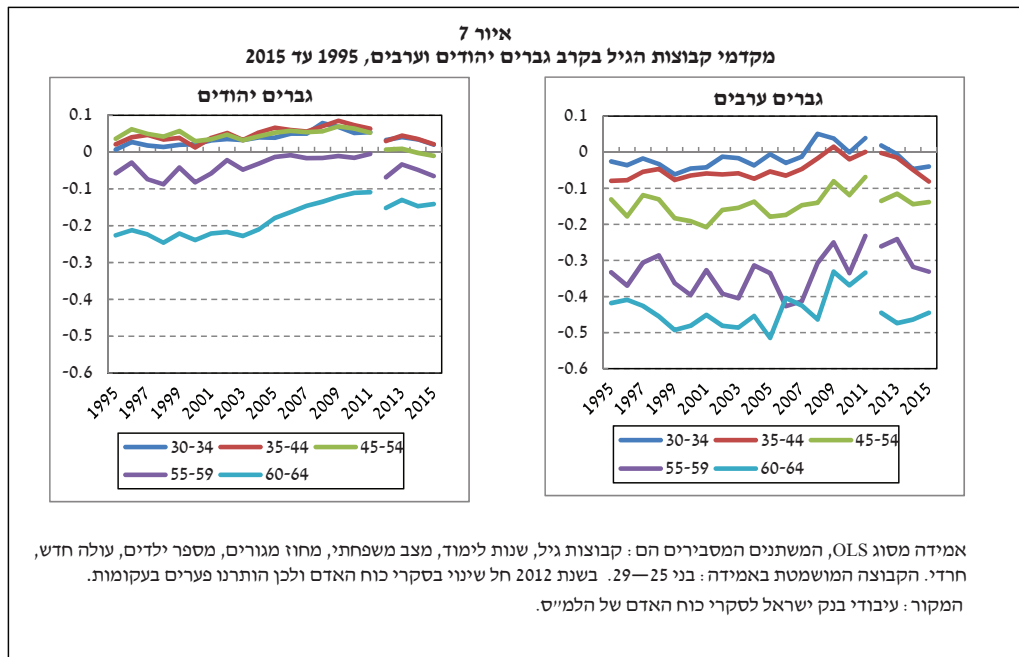

בקרב היהודים השינוי העיקרי מתרחש בגילים 60–64 בשעה שבקרב הערבים הוא מתרחש בגילים 55–59. את ההבדל ניתן להסביר באמצעות ההבדל בדפוסי ההשתתפות לאורך מחזור החיים: הערבים המבוגרים מפחיתים את שיעורי ההשתתפות בגיל צעיר יותר (הירידה העיקרית מתחילה בגיל 50 ולעיתים אף לפני כן, בשעה שאצל יהודים היא מתחילה לאחר גיל 55), וההפחתה העמיקה מאמצע שנות התשעים¹³. מאחר שהערבים פורשים שנים רבות לפני גיל הפרישה הרשמי – כלומר מאחר שנראה כי התנהגותם אינה מתואמת אתו – ניתן לכאורה לחשוב שגם העלאתו לא השפיעה עליהם. אולם העלאתו הגדילה את הפער בין גיל הפרישה הרשמי לגיל הפרישה הנפוץ בקרבם והאריכה את התקופה שבה הפרט לא נהנה מקצבת זקנה, וכך לחצה עליהם להישאר זמן רב יותר בשוק העבודה (כלומר הפער נותר קבוע). ייתכן כי היצע העבודה של הגברים הערבים הושפע גם מהקיצוץ בקצבאות הילדים ומהקשחת

13 ראו ישיב וקסיר (2010). חוקרים אלה הראו שלפי הסקר החברתי, גברים ערבים רבים פורשים משוק העבודה עקב מגבלה גופנית/בריאותית, וייתכן מאוד כי הדבר קשור לכך שלרבים מהם יש השכלה נמוכה והם עוסקים בעבודה פיזית.

הקריטריונים לקבלת הבטחת הכנסה. בפירוט, שינויים אלה הפחיתו את הכנסתן הפנויה של הרבה משפחות ערביות כי רבות מהן עניות ומסתמכות על תשלומי ההעברה הנידונים. מאחר שהערבים חיים תכופות במסגרת המשפחה המורחבת והמבוגרים שפרשו נסמכים על הצעירים, ההפחתה בהכנסה הפנויה אולי גרמה למבוגרים להמשיך לעבוד על מנת להגדיל את ההכנסה במשק הבית המורחב¹⁴.

כדי לאשש את הממצאים שגזרנו מהסטטיסטיקה התיאורית אמדנו גם כאן את ההסתברות להשתתף בשוק העבודה. איור 7 מציג את המקדמים¹⁵ שהתקבלו לקבוצות הגיל השונות בשתי קבוצות האוכלוסייה. נראה כי אכן חלה עלייה משמעותית בהסתברות של גברים מבוגרים להשתתף (יותר מ-10% בקרב היהודים וקרוב ל-20% בקרב הלא-יהודים). בקרב היהודים השינוי חל בעיקר בגילים 60–64 ובקרב הלא-יהודים הוא חל גם בגילים 55–59. ההבדל בין גברים ערבים ויהודים מתיישב עם הממצא ששיעור ההשתתפות של גברים ערבים מתחיל לרדת בגיל מוקדם יחסית.

סיכום

שיעור ההשתתפות בשוק העבודה גדל בין 2003 ל-2011 ב-2.9 נקודות אחוז, בשעה שבין 1995 ל-2003 הוא גדל ב-1.6 נקודות אחוז¹⁶. האצה זו נבעה במידה רבה מכך שמגמת הירידה בשיעורי ההשתתפות של הגברים התהפכה, שכן העלייה בשיעורי ההשתתפות של הנשים דווקא האטה בין שתי התקופות. הניתוח שערכנו מראה כי לשינוי המגמה בקרב הגברים תרמה משמעותית—מעבר להשפעת הקוהורטה—העלייה בשיעורי ההשתתפות של גברים בגילים 60–64 (הם מהווים כיום כ-10% מהגברים בגילי העבודה). עוד הוא מראה כי ההאצה בעלייה בשיעורי ההשתתפות של בנות 60–64 תרמה רבות למיתון ההאטה בקצב הגידול של שיעורי ההשתתפות בקרב נשים. מצאנו כי תרומה זו אינה נובעת משינוי בהשפעה של מאפייני קבוצת הגיל – כגון השכלה, מצב משפחתי, אזור גיאוגרפי ולאום – ולכן

¹⁴ מבוסס על ממצאים מהסקר החברתי, מתוך ישיב וקסיר (2010).

¹⁵ גם כאן הציגנו את המקדמים מרגרסיית OLS משום שנוח להבין את משמעותם, אך הם מתיישבים עם הממצאים של רגרסיה לוגיסטית. ¹⁶ עלייה בתקופה זו התרחשה ברובה בשנים שבהן העלאת גיל הפרישה באה לידי ביטוי (2006–2009), ולכן היא חורגת ממגמת ההתמתנות בשיעורי ההשתתפות שהוזכרה בהתחלה.

סביר להניח שהיא משקפת את השפעת העלאתו של גיל הפרישה. העלאת גיל הפרישה השפיעה משמעותית גם על גברים בני 65–69: היחס בין מספר המשתתפים בשוק העבודה בגילים אלו ובין מספר המשתתפים בגילי העבודה העיקריים עלה פי 1.5 בין 2003 ל-2011, ועלייה זו שקולה לתוספת של כנקודת אחוז לשיעור ההשתתפות של בני 25–64. ממצאים אלה מלמדים כי לא זו בלבד שההעלאה תרמה להכנסות המבוגרים ולפנסיה שלהם, היא גם הרימה כנראה תרומה בלתי זניחה לצמיחת המשק בעשור האחרון.

ביבליוגרפיה

- אמיר שמואל ורות קלינוב (2003), "שינויים בהשתתפות גברים בכוח העבודה ובשיעורי הנשירה ממנו, 1998–1973". הרשות לתכנון כוח אדם במשרד העבודה, מאמר לדיון 12.03.
- בנק ישראל (2011), *דין וחשבון לשנת 2010*.
- בנק ישראל (2013), *דין וחשבון לשנת 2012*, תיבה ה'-1.
- בנק ישראל (2015), *דין וחשבון לשנת 2014*.
- ברנדר עדי, אסנת פלד-לוי וניצה (קלינר) קסיר (2002), "מדיניות הממשלה ושיעורי ההשתתפות בכוח העבודה של האוכלוסייה בגילי העבודה העיקריים – ישראל ומדינות OECD בשנות התשעים", בנק ישראל, מאמר לדיון 2002.02.
- דהן, מומי (2004), "מדוע ירד שיעור ההשתתפות של גברים בכוח העבודה הישראלי?" מנהל תכנון, מחקר וכלכלה במשרד התעשייה, המסחר והתעסוקה, נייר לדיון 19.04.
- ישיב ערן וניצה (קלינר) קסיר (2010), "דפוסי ההשתתפות של ערביי ישראל בשוק העבודה", *סקר בנק ישראל* 84, עמ' 39–86.
- משרד האוצר (2016), *דוח הוועדה הציבורית לבחינת גיל הפרישה לנשים*.
- Angrist, J. D., & Evans, W. N. (1998). "Children and their parents' labor supply: Evidence from exogenous variation in family size." *The American Economic Review*, 88(3), 450.
- Fernández, R., Fogli, A., & Olivetti, C. (2004). "Mothers and sons: Preference formation and female labor force dynamics." *The Quarterly Journal of Economics*, 1249-1299.
- Greenwood, J., Seshadri, A., & Yorukoglu, M. (2005). "Engines of liberation." *The Review of Economic Studies*, 72(1), 109-133.
- Katz, L. F., & Murphy, K. M. (1992). "Changes in Relative Wages, 1963-1987: Supply and Demand Factors." *The Quarterly Journal of Economics*, 107(1), 35-78.